

Ιδρυτής: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Διευθυντής: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α. Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"

38 - ΟΔΟΣ ΤΣΟΡΤΣΙΛ - 38

ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΑΘΗΝΑ 1687*

[ΣΤΑ ΧΕΡΙΑ ΤΟΥ ΜΟΡΟΖΙΝΗ]

ΧΡΟΝΙΚΟ

Κι' όταν άρχισε νά νυχτώνει και θάμπωσεν ο ούρανός, και δεν ξεχωρίζανε πιά οι μπόμπες στον άέρα, μιά αγωνία, ένα τρεμούλιασμα τής ψυχής πήγε νά συνεπάρεi όλο τον κόσμο. Και τώρα πώς θά βλέπουμε νά φυλαχτούμε; είπαν. Μά έδωσε ο Θεός, και πάψανε τά μουγκριτά οι λουμπάρδες. Ξαφνικά ήρθε μιά τελευταία μπάλα, κ' ύστερα τίποτα. Πέντε λεφτά, όχτώ λεφτά, δέκα λεφτά, δώδεκα λεφτά... Τίποτα. Κι' άφου βεβαιώθηκέν ο λαός, ότι είχε σταματήσει ο πόλεμος γι' άπόψε, γύρισε ο καθένας σπίτι του ξαλαφρωμένος, λές και τελέψανε πιά για πάντα τά βάσανα. Κοιμήθηκε ή 'Αθήνα εκείνη τή νύχτα.

Μά τ' άλλο πρωί, πολύ πρωί, σκοτάδι ακόμα, ξανάρχισαν νά λαλούνε τά κανόνια. Τινάχτηκεν ο κόσμος από τά στρωσίδια, άγρια ξεσερμένος από τή γλυκεία λησμονιά του ύπνου. Θεέ μου, Θεέ μου, πάλι τά ίδια; Μιά πίκρα στο στόμα, κάτι τί κούφιο στην καρδιά. "Ηρθανε νά μās λυτρώσουνε και μās χαλνάνε και τούτοι! Θεέ μου!

Χύθηκεν ο κόσμος άπ' τά σπίτια έξω, μπρός στο σπίτι του ο καθένας, όχι παραέξω, και τó καλημέρισμα είναι στεγνό άπ' τήν πολλήν άνησυχία. Που πέσανε οι μπόμπες; "Ακουσες; Στη Βρύση του Καλαμιώτη, αλήθεια; Λαβώθηκαν γυναίκες; Που άλλου; Στο Μοναστήρι; (τό Μοναστηράκι). Στις καλόγριες τής Φιλοθέης; Λαβωθήκανε κ' εκεί; "Οχι; Ναι;...

Περνάει τó πρωί, ανέβηκε ο ήλιος δυό μπόια άπάνω, κι' όλοι παραξενεύονται, που τόσην ώρα τώρα δεν ήρθε καμιά μπόμπα ψηλοκρεμαστή, νά φέρει τó χαλασμό στην 'Αθήνα. Κι' όμως δεν έσιγήσανε οι λουμπάρδες. Νά, μιά... δυό... τρεις... τέσσερις, άράδα. Βροντάνε, νά! Μά ως φαίνεται — και ποιός νά τó πιστέψει; — βρήκανε τόν τρόπο νά χτυπάνε ίσια μέσα στο Κάστρο, καταμεσίς.

Σέ λίγο, σέ λιγάκι, όταν σιγουρευτήκανε οι άθηναίοι, πώς οι βενετσάνοι — έτσι τους λέγανε όλους, κι' άς είτανε κάθε λογής άπόσποροι — πετύχανε τó στόχο, και πώς οι

μπάλες τους δέ θά 'ρχόντανε πιά νά χαλούνε τήν 'Αθήνα, νιώσανε ώσαν κύμα νά τους σηκώνει ή χαρά, κι' άλαλαγμός στριγγός τους ξέφυγε άπ' τά στήθη μαζί με τó βραχνά που τά πλάκωνε ως τώρα.

"Ολημερίς λαλούνε οι λουμπάρδες, μά τó κακό βρίσκει τώρα πιά τους τούρκους, όπου 'ναι κλεισμένοι άπάνω στο Κάστρο. Ξανάσανε ο λαός τής 'Αθήνας, και τώρα χαίρεται διπλά και τετραπλά τή χαρά του: δεν έχει πιά νά πάθει τίποτα, όσο νά χαλαστούνε οι 'Αγάδες κ' οι Μεχμέτηδες άπάνω στο Κάστρο και νά τó παραδώσουνε, ν' άδειάσει ο τόπος από τους σκυλότουρκους!

— Κοντός ψαλμός, παιδιά! Θά λυτρωθούμε!

Μήν έχοντας τί νά κάνουνε οι 'Αθηναίοι, βαλθήκανε νά συμμαζεύουνε τά χαλάσματα και νά τά σιάζουν. Τότες είδανε πόσο πολλά είτανε και τί μεγάλα!

— 'Υπομονή, πατριώτες! Κάτι πρέπει νά σολδάrouμε κι' έμείς (νά πλερώσουμε) για νά λυτρωθούμε!

— "Ας δώσει ο Θεός, νά 'ναι μονάχα αυτά!

— "Αμποτε, κυρά μου, άμποτε!

Πέρασε και τούτη ή μέρα. Κ' ή νύχτα ήρθε και πλάκωσε και τά 'πνιξε όλα. Και τήν αύγή, τή χαραυγή, πριν τά κοκόρια λαλήσουν, λαλήσανε πάλι οι λουμπάρδες. Και δεν ξανασωπάσανε πιά. Μέρα και νύχτα βροντάνε, και τώρα πιά όλες χτυπάνε ίσια μέσα στο Κάστρο. 'Ογδόντα μπόμπες ρίχνει τó κάθε κανόνι όλημερίς, κι' όλονυχτίς άλλες όγδόντα. Βροχή και χαλάζι κι' άστραπόβροντο! Τό κατακαημένο τó Κάστρο!

Τ' άπομεσήμερο, έτσι καθώς ο ήλιος μόλις είχε πάρει νά γέρνει κ' έριχνε λοξές άχτίδες χρυσαφιές άπάνω στις μαρμάρινες κολώνες, στην έμπασιά του Κάστρου (στά Προϋλαιο) ξάφνου μιά μπόμπα βρίσκει και πέφτει στην μπαρουταποθήκη που ήταν εκεί. Σείστηκε ο κόσμος. Τινάχτηκαν στον άέρα μάρμαρα και πέτρες και σαρίκια ανάκατα. Φλόγες άναδεύτηκαν κι' άναδιπλώνεται καπνός και κουρνιαχτός.

* Συνέχεια από τó προηγούμενο και τέλος.

— Ἀχ! ἄς μὴν ἦταν νὰ γενεῖ ἐτοῦτος ὁ χαλασμός!

Καημός καὶ μαῦρος λυπημός ξυπνάει μέσ' στὴν καρδιά τοῦ ντόπιου κόσμου. Γιά τὴν τρανὴ τὴ Χώρα μιὰ ἀγάπη ξύπνησε, ποὺ λαγοκοιμότανε κάπου βαθύτατα μέσα τους καὶ μιὰ κρυφὴ περηφάνεια γιὰ τοὺς ἀγνωστούς προγόνους, ποὺ γι' αὐτοὺς μιλάνε τὰ σπασμένα μάρμαρα. Τώρα ποὺ βαρεῖα πλανιοῦνται τὰ σύννεφα τῆς καταστροφῆς ἀπάνω τῆς καὶ τριγύρω τῆς, ἡ Ἀθήνα βρίσκει μέσ' στὴν ψυχὴ τῶν παιδιῶν τῆς δυόμισι χιλιάδων χρόνων ζωῆ! Οἱ κουτσοκέφαλοι Θεοί, οἱ εὐνουχισμένοι Ἑφηβοί, οἱ περδικόστητες Κόρες μὲ τὰ σπασμένα μέλη ζωντάνεψαν ἀξαφνὰ καὶ μιλάνε στοὺς σημερινούς γλώσσα πανάρχαιη ἑλληνικὴ. Κι' ὅταν, καμιά φορά, ἀνάμεσα στὶς βροντὲς τῶν λουμπάρδων κάποιος ἀπ' αὐτοὺς ποῦχαν ἀγκαρευτεῖ ἀπὸ τὸν τούρκο γιὰ ν' ἀνεβάσουνε θροφές καὶ μπαρουτόβολα στὸ Κάστρο, ἀκούστηκε νὰ λέει, πὼς τὸ Μεγάλὸ τὸ Τζαμί, ἡ Παλιὰ ἢ Παναγιὰ ἢ Ἀθηνιώτισα, ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ Παρθενώνας, εἶναι τώρα μπαρουταποθήκη κι' ἐκεῖνος... ἔ, τότε, ἓνα ἄγριο ἀναρίγισμα ἔσεισε σύγκορμον τὸ λαό.

— Χριστέ μου! Ἄς μὴν τὸ δώσει ὁ Θεός! Ἡ Παναγία θὰ τὸ φυλάξει!

Φόβος καὶ τρόμος εἶτανε, μὴν πάρει φωτιά ἢ μπαρούτη καὶ τιναχτεῖ στὸν ἀέρα ὁ Ναός καὶ γίνεи τέτοιο τὸ κακό, ὁ χαλασμός τόσο μεγάλος, ποὺ ἡ γῆς θ' ἀνοίξει, τὰ χτίσματα θὰ σωριαστοῦν, κ' ἡ Ἀθήνα σύψυχη θὰ σβῆσει. Σὰ θρύλος ἀπλώσεν ὁ λόγος, πὼς ἂν χαλάσει ὁ Βράχος, θὰ χαθεῖ κ' ἡ Ἀθήνα.

Καὶ μὲ τὸ λέγε-λέγε, φτάνει στ' αὐτιά τῶν βενετῶν, ὅτι ὁ Παρθενώνας εἶναι τώρα μπαρουταποθήκη. Ἀμέσως διατάζει ὁ Καϊνιξ-μαρκ νὰ σημαδεύουν ὅλες οἱ λουμπάρδες καταπάνω στὸ Ναό. Ποῦ νὰ τὸ στοχαστεῖ κανένας!

Πέφτουνε, πέφτουνε βροχὴ οἱ μπάλες ἀπάνω στὸ Κάστρο. Κομάτια ὀλάκερα ἀπ' τὰ τεῖχη τινάζονται στὸν ἀέρα, πέτρες, βράχια, μάρμαρα. Μπάλες πέφτουνε ἀπάνω στὶς ἀρχαῖες κολώνες καὶ τὶς λαβώνουνε. Μπάλες πέφτουνε στοὺς ζωοφόρους καὶ κόβουνε ὀλοζώντανα συντρίμια, μιὰ κεφαλὴ Διός, τὸν ὄμο τοῦ Ποσειδώνα, τὴν κνήμη τῆς Ἀθηνᾶς. Μπάλες χαλᾶνε τὰ ἄνθη στὰ κιονόκρανα. Μπάλες ξεσκεπάζουνε τὰ σκιερὰ περιστύλια. Παντοῦ λαβωματιές, παντοῦ ἀνοίγματα, παντοῦ γκρεμίσματα. Μέρα καὶ νύχτα πέφτουνε οἱ μπάλες.

Ἀπόψε δᾶ, δὲν πάσαν τὰ κανόνια. Καὶ τὸ πρωῒ, σὰν ἔφεξε, οἱ ἀθηναῖοι εἶδαν πὼς τὴ νύχτα οἱ βενετσάνοι στήσανε κανόνια κι' ἀπὸ τ' ἀνατολικά τοῦ Κάστρου, στοῦ Ἰλισοῦ τὸν ὄχτο, κι' ἀπὸ κεῖ χτυπᾶνε πιδ ἄσφαλα τοὺς τούρκους.

Ἔτρεμε ὁ κόσμος. Ἔτρεμε ἀπὸ φόβο κι' ἀπὸ τὴ λαχτάρρα. Θεέ μου, κι' ἄς ἦταν δυ-

νατό, νὰ σηκώσουν οἱ τούρκοι ἄσπρη παντιέρα, νὰ παραδοθοῦνε ὅσο εἶναι καιρὸς ἀκόμα! Θέλουν οἱ ἀθηναῖοι νὰ λυτρωθοῦν, μὰ θέλουν νὰ μὴν πάθει παραπάνω ὁ τόπος. Τώρα ξεμυστηρεῦνται ὁ ἓνας στὸν ἄλλο, ἐκεῖνο ποὺ φύλαγε ὁ καθένας μέσα του ἀσύνειδα.

— Τὸ ξέρεις; Τὸ ξέρετε ἐσεῖς ὅλοι; Ὁ ἴδιος ὁ Μωάμεθ διάταξε ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ποὺ ἤρθε, νὰ μὴν ἀγγίξει κανένας τὰ παλιὰ τὰ μάρμαρα τῆς Ἀθῆνας, γιὰτὶ εἶναι, λέει, ἱερά;

— Ξέρεις, λέει ἄλλος, πὼς ἔρχονται ταξιδιώτες ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου νὰ μάσουνε κρυφὰ τὰ μάρμαρά μας; Ἀκόμα τίς προάλλες, ντέ, δὲν εἶταν ἐδῶ ὁ μισέ..... ὁ μισέ..... πὼς τότε λένε, καλέ; τέλος, αὐτὸς ποὺ τὸν εἶχε στείλει ὁ βασιλιάς του (ὁ Ἰάκωβος τῆς Ἀγγλίας) νὰ μαζέψει ὅ,τι ἀρχαῖο ἔβρισκε, νὰ τοῦ τὸ πάει; Καὶ σὰ μαθεύτηκε πιά, πὼς ἔπαιρνε τὰ μάρμαρα, εἶταν ἀργά, γιὰτὶ ὁ θεομπαίχτης, γιὰ νὰ τὰ πάρει στὰ κρυφὰ, νὰ μὴν τότε δεῖ κανένας, κι' ἐπειδὴς εἶτανε μεγάλα τὰ ἀγάλματα, τοὺς ἔκοβε τὰ κεφάλια κι' ἔπαιρνε μόνο τὰ κεφάλια.....

Ἐνας ἄλλος λέει:

— Ξέρεις τί τόπος εἶναι τοῦτος ὁ δικός μας; Ὅσοι τούρκοι ἤρθαν νὰ μείνουνε, ξεχάσανε τὴ γλώσσα τους καὶ τώρα μιλάνε ὅλοι βέρα ρωμέϊκα σὰν καὶ σένα!

Τέτοια λένε οἱ ἀθηναῖοι, καὶ ρίχνουνε λάδι στὴ φλόγα τῆς ψυχῆς τους, καὶ κλαῖνε καὶ δέρνονται γιὰ τὸ χαλασμό τῆς Ἀθῆνας.

— Σιγά, λέει κι' ἓνας γνωστικὸς ἀρχοντας. Ἀφήστε νὰ φύγει ὁ Σατανᾶς ὁ τούρκος, κι' ὕστερις ὄλα θὰ διορθωθοῦνε! Καὶ τὰ μάρμαρα θὰ μείνουνε στὴ θέση τους καὶ τὰ κεφάλια μας θὰ σιγουρευτοῦνε στοὺς ὤμους μας...

Λένε, λένε, ὁ καθένας τὸ δικό του, κι' ἔται περνᾶνε τοῦτες οἱ κακὲς οἱ ὥρες. Κι' ὡστόσο, ὄλο καὶ βροντᾶνε οἱ λουμπάρδες, κι' ὅταν καμιά φορά σκάσει μιὰ πιδ βαρεῖα, μιὰ πιδ μεγάλη κανονιά, ὄλοι πετάγονται ἀπάνω νὰ δοῦνε, τρέμοντας μὴν ἤρθε καὶ τὸ δικό τους τέλος.

— Ζωὴ εἶναι αὐτή; Ἄς γίνεи ὅ,τι εἶναι νὰ γίνεи, νὰ τελέψουμε!

Πάλι τότες μιλάει ὁ γνωστικὸς:

— Ντροπῆς! Θὰ λυτρωθοῦμε, πατριώτη! Τὸ ξέρεις; Θὰ λυτρωθοῦμε!

Κι' ἀπ' τὴν ἀνησυχία γλυστροῦνε στὴν ἐλπίδα, κι' ἀπὸ τὸ θάρρος πέφτουνε στὸ φόβο, καὶ μιὰ σβῆνει ἢ λαχτάρρα, μιὰ κορώνει ἢ χαρά, μιὰ σειέται τὸ θεμέλιο τῆς ζωῆς, μιὰ στηλώνεται πέτρινη κολώνα ἢ ἀπόφαση. Περνᾶνε οἱ ὥρες. Κ' εἶναι μιὰ μέρα λιόκαλη καὶ λιοπερίχυτη, ξεθύμασμα τοῦ καλοκαιριοῦ, σὰν ἀνοιξη καινούργια.

Κι' ὕστερα, ἀφοῦ ἔσβησε ὁ ἥλιος πιγμένος μέσα στὰ μαλάματα καὶ τὶς πορφύρες, ἀφοῦ ἔσβησε μεσ' στὰ τριανταφυλλιά καὶ τὰ μενεξελιά σεντόνια, ἤρθε μιὰ νύχτα γλυκειά, μιὰ νύχτα μυστηριακὴ, ἐρωτισ-

ρική, ὅπου σοῦ ἔκανε κακὸ ν' ἀκούς τὸ βρόντηγμα τῶν κανονιῶν, πού ξέσκιζαν ἔτσι σκληρὰ κάτι τόσο ὠμορφο καὶ τόσο ντελικάτο. Ἦρθεν ἡ νύχτα ἡ ἀθηنيώτισσα ἀστροφορεμένη κι' ἀπαλή, ἦρθε καὶ στάθηκε καὶ κάλυψε κι' ἀγκάλιασε τὴν Ἀθήνα τρυφερά. Εἶτανε τόσο μαγική, τόσο ὄνειρεμένη ἡ νύχτια ὥρα, πού πλάνεψε τὸν κόσμον καὶ τὸν μπερδεψε, καὶ τὸν ἔκανε ν' ἀπολησμονήσει τὸν πόλεμον, τὶς κανονιές, καὶ ν' ἀφεθεῖ στὸ γλυκασμὸ τοῦ ὕπνου. Φωτιά καὶ τρανταγμὸς κι' ἀντάρρα πολεμική μιὰ νύχτα τοῦ μαγιοῦ δὲν πάει! Ὁ κόσμος βαλαντωμένος ἔγειρε μὲ τὸ ἔνα μάτι νὰ ξεκουρασθεῖ, κι' ἄθελα ξεγλύστρησε στοῦ ὕπνου τὶς ὄνειροφαντασιές...

Ἄξαφνα, τὰ μεσάνυχτα, τὴν πιὸ γλυκειὰ τὴν ὥρα, ὥρα πού οἱ δροσοσταλίδες ἔρχονται καὶ δακρῦζουνε στ' ἀκρόκλωνα, στὰ φύλλα, ἕνας βρόντος πρωτάκουστος, σὰν ἀπὸ χίλιες βροντές μαζί, χωρίζει οὐρανὸ καὶ γῆς, ἀνοίγει τὸν οὐρανὸ στὰ δυό, τὴ γῆς στὰ δυό, καὶ τὰ τσουγκράει τὸ ἔνα μὲ τ' ἄλλο. Πῆγε κι' ἦρθε ὁ Βράχος ὡσὰν ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ βγαλμένος, σείστηκε ἡ Ἀθήνα ὡσὰν τὴν ἐτιά στὸ παίξιμο τοῦ ἀγέρα. Μιὰ φωτιά τινάχτηκε ἀπὸ τὸ Κάστρο ὡς τὰ μεσοῦρανα καὶ φλόγες ὀρθωθήκανε ἴσια ἀπάνω σὰ γλώσσες καταματωμένες πού σπαράζουνε. Ὁ Παρθενώνας, ἡ Παναγιά, τὸ Τζαμί, ἡ μπαρουταποθήκη, ἀλλί, πῆρε φωτιά καὶ πῆγε στὸν ἀέρα!

Δὲν πρόκανε νὰ συνεφέρει ὁ λαὸς ἀπὸ τὸ πρῶτο ξάφνισμα καὶ νὰ, ἀχολογοῦνε ἀπὸ παντοῦ ἀλαλαγμοί, ἀλαλαγμοί χαρούμενοι πού ζῶσαν τὴν Ἀθήνα. Ποιὸς θεὸς νὰ τὸ ἔλεγε ποτέ; Σὰν εἶδαν βενετοὶ καὶ λομπάρδοι καὶ γερμανοὶ κι' ὄλοι τοῦ Πρίντζιπα οἱ μισθωτοὶ τὸ τίναγμα τῆς μπαρουταποθήκης, μπήξανε τρελλές φωνές καὶ σειοῦσανε τὶς σκούφιες τους ξεφρενιασμένα.

— Πῆρε μπουρλότο τὸ τζαμί! σκούζανε. Βάλαμε φόκο στὴ μπαρούτη! Χίλια λαγούμια νὰ τίναζες μαζί κι' ἄλλα τόσα φουρνέλα, δὲ θάκανες ποτέ τέτοιο κακὸ στὸ σκύλο τὸ Μεχμέτη!

Ἔτσι φωνάζουνε καὶ τουφεκλήδες καβαλιέροι καὶ κολονέλοι καὶ στρατηγοί, καὶ λένε πῶς ἄλλο πιά δὲ θὰ βαστάξει ὁ τούρκος. Πάει τὸ Κάστρο τῆς Ἀθήνας! Χαρά! Χαρά! Δικό μας θάνα!

Κι' ὁ λαὸς τῆς Ἀθήνας, ὁ ντόπιος ὁ λαός, αὐτὸς πού φύτρωσε σὲ τοῦτα τὰ χῶματα, κάτω ἀπὸ τοῦτο τὸ Κάστρο, χαίρεται μιὰ πολὺ πικρὴ χαρά.

— Βαρειά τὴνὲ πλερώνουμε τὴ λευτεριά μας! λένε.

Κι' ἀφοῦ πέρασε πιά ἡ πρώτη τρομάρα καὶ τὸ πρῶτο καρδιοχτύπι, ὄλοι, ἀρχόντοι, κληρικοί, νοικοκυραῖοι, παζαρίτες, τεχνίτες, ὄλοι κοιτοῦνε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο σὰ χαζοί, κι' ὕστερα σηκώνουνε τὰ μάτια ἐκεῖ κατὰ τὸ Κάστρο, νὰ δοῦνε τί ἀπόμεινε, νὰ δοῦν... Καὶ βλέποντας τὸ Μεγάλον Ναὸ τῆς Πα-

ναγιάς τῆς Ἀθηνωτίσας, τῆς Παναγιάς τὴν ἐκκλησίαν χωρισμένη στὰ δυό, μὲ τὶς μισές τῆς κολῶνες πεσμένες, μὲ γκρεμισμένο τὸ βυζαντινὸ τὸν τροῦλο, σταυροκοπιοῦνται ἄθελα, βουβά, κι' ἀπρόσεχτα σφίγγουν τοῦ παιδιοῦ τὸ χέρι πού κρατάνε.

Ὅπου ἀκούστηκε μιὰ φωνὴ ἀπὸ μακριά:
— Πάει! Για δέτε! Πάει τὸ μπαϊράκι! Τὸ πράσινο μπαϊράκι! Πάει τὸ μισοφέγγαρο! Πάει! Τὸ γκρέμισε ἡ Παναγιά! Ἡ Παναγιά τὸ γκρέμισε! Για δέτε!

Ὅλοι κοιτάξανε ἀπάνω καὶ δὲν εἶδανε πιά στοῦ Κάστρου τὴν κορφή, ν' ἀναδεύεται τὸ πράσινο μπαϊράκι τῶν ἀγάδων. Κι' ὁ πόνος ὁ πολὺς ἄλλαξε μεμιάς καὶ γίνηκε χαρὰ καὶ πλημύρισε τὶς καρδιές, κι' ὄλος ὁ λαὸς ξεχύθηκε στὶς ροῦγες καὶ στὶς πλατείες ἀλαλάζοντας.

Οἱ χριστιανοί, ρωμιοὶ καὶ βενετοί, χαροκοποῦνε τρίγυρα στὸ λαβωμένο Κάστρο. Μέσα στὸ Κάστρο κλεισμένοι οἱ τούρκοι χαροπαλεύουνε. Σὰν ἔπεσε ἡ μπόμπα καὶ τρύπησε τὴ στέγη τοῦ Μεγάλου Τζαμιοῦ, πῆγε ὀλοζώντανη καὶ βρῆκε κι' ἔκρουσε μέσ' στὰ βαρέλια μὲ τὶς μπαρουτές. Ἀνάβουν τὰ μπαρουτία στὸ λεφτό, κι' ἔτσι στοιβαγμένα καθὼς εἶναι τὰ βαρέλια τῶνα πάνω στ' ἄλλο δίπλα - δίπλα, παίρνουνε ὄλα μαζί φωτιά καὶ σκάζοντας μὲ δύναμη τιτανική, τινάζουνε τὰ πάντα στὸν ἀέρα. Κολῶνες μαρμάρινες γέρνουνε, σηκώνονται, πέφτουνε κομμάτια κάτω μαρμαρένιοι τοῖχοι τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, πέτρινοι τοῖχοι τῆς ἐκκλησίας, τοῦβλα, κεραμίδια ἀπὸ τὴ στέγη τοῦ τζαμιοῦ, ὄλα γίνονται κομμάτια καὶ τὰ κομμάτια τινάζονται καὶ πετᾶνε καὶ πηδοῦνε καὶ σκορπᾶνε ὡς κάτω στὸ ριζόκαστρο κι' ὡς πέρα στὰ παβγιόνια τῶν βενετσάνων. Οἱ φλόγες, λεύτερες τώρα, φωτίσανε λαμπρὰ τὴ νύχτα, καὶ σὰν παράξενα ἄνθια σὲ κάνιστρο, ἀνάμεσα ἀπ' ὄσες κολῶνες ἀπομείνανε, φλόγες ὀρθοστήλωτες, φλόγες ἀθεόρατες λυγίζουνε καὶ πέφτουνε καὶ πάλι ἀνεβαίνουνε καὶ λυγᾶνε. Κι' ἀντιλαλεῖ ἀπαίσια, σὰ λάμιας κραυγὴ, τὸ σφύριγμα τῆς φωτιάς, καὶ πότε - πότε τὸ σκάσιμο ἑνὸς βαρελιοῦ, πού μὲ τὸ πρῶτο τίναγμα ἐκύλησε πιὸ πέρα, κι' ἀνάμεσα σ' ὄλα, χειρότερο ἀπ' ὄλα, ἕνα βουητὸ ἀπὸ φωνές ἀνθρώπινες, πού δὲν εἶναι πιά ἀνθρώπινες φωνές...

Τρακόσους τούρκους πῆρε ὁ Χάρος μονοκοντυλιά, ἄντρες καὶ γυναικόπαιδα, καὶ τὸν ἀγᾶ τοῦ Κάστρου μαζί καὶ τὶς γυναῖκες του καὶ τὰ παιδιὰ του, καὶ τὸ Μουφτῆ μὲ τὸ παληκαράκι του, δώδεκα χρονῶν ἀγόρι. Κι' οὐδέ στάθηκε βολετὸ νὰ ξαναβρεθοῦνε πολλὰ πράματα ἀπὸ τὰ λείψανά τους. Σκόνη καὶ στάχτη γίναν κι' ἀνακατώθηκαν μὲ τὰ σπασμένα μάρμαρα καὶ μὲ τὰ χυλάσματα. Λεύτερες οἱ φλόγες ξεχύνονται τώρα ἀπὸ τὸ Μεγάλον Ναὸ, ὀρμητικὲς σὰ σίφουνας

καὶ καίνε ἕνα - ἕνα γύρω τὰ χτίσματα, καὶ καίνε κι' ἀπλώνουνε καὶ δὲν ξεχνᾶνε τίποτα καὶ τίποτα δὲν τις βαστάει. Βαΐ - βαΐ! χτυπιούνται, δέρνονται οἱ τούρκοι. Κι' ἂν εἶταν μοναχὰ αὐτό! Μὰ εἶναι ποὺ χαθήκανε κι' ὄλα τὰ μπαρουτόβολα τοῦ Κάστρου! Πάει, πάει ἡ μπαρουταποθήκη. Ἀλλάχ! - Ἀλλάχ! Κι' εἶτανε μέσα φυλαγμένα κάπου ἑκατὸ βαρέλια πόλβερη καὶ δυὸ χιλιάδες μπόμπες! Σύγκαιρα φτάνουνε ὡς τὸ Κάστρο ἀπὸ τὰ τρίγυρα οἱ φωνές τῶν βενετῶν, ἀνεβαίνουνε καὶ καβαλᾶνε τὰ τειχιὰ καὶ μπουκῶνουν μέσ' τὸ Κάστρο οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν χριστιανῶν καὶ μπλέκουνε μὲ τις στριγγλιές ποὺ βγάνουν οἱ τουρκάλες: Γιαγκίν! Γιαγκίν! Γιαγκίν! (Φωτιά! φωτιά! φωτιά!) Δὲν τὸ μποροῦσαν νὰ σταματήσουν τὴν πυρκαγιά. Ἀχόρταγη κι' ἀβάσταγη, τρώει καὶ γλύφεται καὶ γλύφει καὶ κορώνει καὶ προχωρεῖ μὲ πράσινες καὶ μὲ πορτοκαλιές καὶ μ' ἄσπρες φλόγες... Ἀχου, θὰ λωλαθοῦν οἱ τούρκοι! Ποῦ θὰ πᾶν; Καὶ ποῦ νὰ πᾶν; Θὰ τοὺς χαλάσει ἢ καταλύτρα ἢ φωτιά ποὺ ἀναψε ἀπ' τὰ δικά τους τὰ μπαρούτια! Κι' ἀκόμα, ἔτσι δίχως μπαρουτόβολα, πῶς θὰ τὸ διαφεντέψουνε τώρα τὸ Κάστρο;

Ὅμως ἔπρεπε, καθὼς πρέπει πάντα, νὰ βρεθεῖ μιὰ ὑστερη ἐλπίδα, κι' ἀπ' αὐτὴν κρεμάστηκε ἡ τρομαγμένη ψυχὴ τῶν τούρκων. Ὁ Σερασκέρης ἔρχεται! Ὁ Σερασκέρης θὰ ῥθεῖ ἀπ' τὴ Χαλκίδα! Στέλνει στρατό! Φέρνει στρατὸ καὶ θὰ τοὺς διώξει τοὺς σκύλους τοὺς βενετσάνους!

Καὶ νὰ ποῦ φάνηκε τὴν παραάλλη μέρα τοῦ Σερασκέρη ὁ στρατός, ἀσκέρι τρανταχτό, σπαῖδες, γιανιτσάροι. Πέρασε ἀπὸ τὰ Μέγαρα κι' ἀπ' τὴ Λεψίνα διάβηκε, δίχως νὰ πάρει ἀνάσα, καὶ φτάνει, φτάνει, ἔφτασε, ξεμπούκωσε ἀπ' τοῦ Δαφνιοῦ τὸ πέρασμα καὶ χύθηκε στὸν κάμπο. Τέτοια χαρὰ ποὺ νιώσανε οἱ τούρκοι μέσ' στὸ Κάστρο, ξεχνᾶνε φωτιά καὶ κίντυνους καὶ βόλια καὶ θανάτους, καὶ σκύβουν ἀπὸ τὰ ψηλὰ τειχόκαστρα, προσμένοντας τὴ μάχη ποὺ θὰ χαλάσει τὸ βενετό, τὸν ἄτιμο τὸ φράγκο!

Ἄδικα προσμένουνε, ἄδικα λαχταροῦνε, ἢ δίψα θὰ τοὺς κάψει. Μῆτε ἡ μάχη γίνηκε, μῆτε κι οἱ βενετοὶ δειλιάσανε. Σὰν εἶδε ὁ Καϊνιξμαρκ τοῦ Σερασκέρη τὸ στρατὸ νὰ κατεβαίνει στὸν κάμπο τῆς Ἀθήνας, διατάζει ὄλο του τὸ φουσατό, νὰ γυρίσει τὰ μπρὸς πίσω καὶ νὰ τοὺς χτυπήσει. Μόλις ἐκίνησαν οἱ βενετοὶ κι' οἱ γερμανοὶ κι' οἱ ἄλλοι μισθωτοὶ τοῦ Ἁγίου Μάρκου κι' ἀναδιπλώθηκαν καὶ παρατάχτηκαν γιὰ τὴ μάχη, εὐτὺς τὸ ἀσκέρι τοῦ πασᾶ κοντοστέκεται, διστάζει.

— Ἐμπρός! διατάζει ὁ Καϊνιξμαρκ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά. Κυνηγᾶτε τους! πρὶν νὰ προλάβουνε νὰ τὸ καλονιώσουν!

Ἐμπρὸς ὄρμᾶνε οἱ μισθωτοὶ τῆς Βενετιᾶς, βαρώντας τις σάλπιγγες, βαρώντας καὶ μὲ τὰ μουσκέτα, καὶ πρὶν νὰ τὸ καλοκαταλά-

βουνε οἱ τούρκοι τὸ πῶς καὶ τὸ γιατί, τοὺς παίρνουνε οἱ φράγκοι τὸ κατόπι. Τοὺς κυνηγᾶνε μέσ' στὸν κάμπο, μέσ' στὰ ληοπερίβολα, τοὺς διώχνουν πέρα ἀπ' τις βουνοπλαγιές, τοὺς ρίχνουν πίσω ἀπ' τις κορφοῦλες, κι' ὅσο νὰ σβῆσει ἡ μέρα, νὰ φανοῦν στὸν οὐρανὸ τὰ πρῶτα ἀστέρια, μηδὲ τούρκος φαινότανε πιά στὸν κάμπο τῆς Ἀθήνας, μηδὲ κι' ὁ φόβος νὰ ξανάρθει.

Τότε ὁ τρόμος τῶν τουρκῶν, ποὺ εἶταν κλεισμένοι μέσ' στὸ Κάστρο, φούντωσε καὶ κόρωσε, κι' ὄλοι, ἄντρες, γυναῖκες, πέσανε καταγῆς στὶς πλάκες καὶ στ' ἀρχαῖα τὰ χῶματα τοῦ Κάστρου καὶ προσκυνῆσαν τὸν Ἀλλάχ, καὶ χτυπώντας τὸ κούτελο χάμω, τὸν παρακαλοῦσαν νὰ τοὺς σώσει.

Πῆγαν χαμένα τὰ παρακάλια. Ἄλλο δὲ μένει πιά, παρὰ νὰ παραδοθοῦνε. Ὅσο εἶτανε νύχτα ἀκόμα κάτι ἐλπίζανε. Μὰ σὰν ἐγλυκοχάραξε καὶ σκόρπισαν τοῦ σκοταδιοῦ οἱ φαντασιές, λύθηκαν κι' οἱ ἀποστερνές ἐλπίδες, κι' ὅσοι ἀγάδες ἀπομείνανε, μάσανε τοὺς τουρκαλάδες μπρὸς στὸ χαλασμένο τὸ Τζαμί καὶ τοὺς εἶπαν πῶς δὲν μένει ἄλλο παρὰ νὰ παραδοθοῦνε.

Κλάματα οἱ χανούμισες, κλάματα καὶ τὰ παιδιὰ τ' ἀνήξερα, κι' οἱ ἄντρες σκασμένοι ἀπὸ τὴ βουβαμάρα. Σήκωσαν λοιπὸν ἄσπρα μπαῖράκια ἀπάνω στὰ ψηλὰ καστρότειχα καὶ ζήτησαν εἰρήνη.

Ἀμέσως ἔπαψε ὁ πόλεμος. Καὶ τότες ἀνοιξε ἡ Πύλη τοῦ Κάστρου καὶ κατέβηκαν τέσσερις βουτζοῦχ - ἀγάδες (τούρκοι πρόκριτοι) γιὰ νὰ κάνουν τις σύμβασες. Τοὺς φέραν ἐπίσημα στὸ παβγιόνι τοῦ Καϊνιξμαρκ, κι' ἐκεῖ στὸ Σέγκιο, ἀντικρὺ στὸ Κάστρο, ὑπογράψανε τὴν παράδοσή τους. Θὰ μείνει σεβαστὴ ἡ ζωὴ τῶν τούρκων καὶ θὰ ἔχουν πέντε μέρες γιὰ νὰ ξεκάνουν ὅ,τι πράματα δὲ θέλουνε νὰ πάρουνε μαζί τους. Τὴν πέμπτη μέρα θὰ κινήσουνε καὶ θὰ κατέβουνε φορτωμένοι μὲ τὰ πράματά τους στὸ ΠόρτοΛεόνε, νὰ μπαρκάρουνε, νὰ πάνε ὅπου θέλουν. Τὰ ναῦλα θὰ τὰ πληρώσουνε αὐτοὶ τους. Ἐτσι ἔλεγαν οἱ σύμβασες. Κι' ἀφοῦ ὑπογραφήκανε τὰ χαρτιά καὶ διπλοῦπογραφήκανε, ξανανεβήκανε οἱ βουτζοῦχ - ἀγάδες στὸ Κάστρο, νὰ κοινολογήσουνε στὸ λαὸ τους τὰ ὑπογραμμένα καὶ νὰ τοὺς σπρώξουνε νὰ βιαστοῦν, νὰ ἐτοιμαστοῦν νὰ φύγουν, γιατί ἡ ὥρα περνάει. Κι' ἐκεῖνοι τὰ ἔχανε χαμένα καὶ δὲν ἤξεραν τί νὰ πρωτοκάνουν. Ἐσβησε ἡ φωτιά μέσα στὸ Κάστρο, ἔπαψε νὰ βρέχει μπόμπες, μὰ ἡ ἀνακάτωση εἶταν τόση, ἡ φορτοῦνα τόση, ποὺ τὸ μυαλὸ ἦ σάλεψε γιὰ τὰ καλά, ἦ δὲ σαλεύει διόλου. Ὅσῳ οἱ Ἀγάδες καὶ οἱ τσαούσηδες πιάσανε τις βρισιές.

— Τῆς σκύλας παιδιὰ, βροντοφωνάζουνε, κουνηθεῖτε!

Μαζεῦουνε οἱ ἄμοιροι τὸ βιός τους, φτωχοβιός, καὶ τὸ στοιβάζουνε σὲ μιὰ γωνιά, νᾶναι ἔτοιμο γιὰ τὴ φευγάλα.

— Τὰ κονάκια μας! κλαίγονται οἱ τούρκοι.

Τὰ σπίτια τους, τὰ περβόλια τους και τούς μπαξέδες, τὰ μπουστάνια και τ' ἀμπελοχώραφά τους, ἔτσι θέ νὰ τ' ἀφήσουνε;

— Γιατί; Τί φταίμε ἐμεῖς; Ἀφήστε μᾶς τα, νὰ τὰ πουλήσουμε τουλάχιστο. Νὰ τὰ ξεκάνουμε, νὰ πάρουμε τούς παράδες μαζί μας. Εἶναι χιλιοποτισμένα μὲ ἴδρωτα, ἀπὸ τὸ πετοῖ μας ἴδρωτα!

Μὰ ποιὸς νὰ βρεῖ καιρὸ νὰ τούς δώσει ἀπάντηση. Ἐξήγηση δὲν ἔχει τέτοιο κακὸ μεγάλο. Κι' ὅταν ἔφεξε ἡ πέμπτη μέρα — ἡ στερνή τοῦ Σεπτέμβρη εἶταν — σηκώσανε οἱ τούρκοι τὰ πράματά τους στὴ ράχη τους — μπόγους, σεντούκια, ταγάρια — και σκυφτοί, ἀμίλητοι, ἀδάκρυτοι πιά και φορτωμένοι, σὰν τὰ γομάρια φορτωμένοι, ἀρχίσαν νὰ κατηφορίζουνε ἀπὸ τὸ Κάστρο. Κι' εἶτανε ἥλιος πολὺς, πάλι ἥλιος, πάντα ἥλιος σὲ τούτη τὴν Ἀθήνα, κι' ἔκανε ζέστη βαρειὰ και σ' ἔπνιγε ἡ κουφόβραση. Κι' ἐκεῖνοι πήραν τότε τὸ δρόμὸ τῆς ξενητιάς.

Πῶς ἀπὸ βρυσούλα στερημένη πέφτει στάλα στάλα τὸ νερὸ και δὲν ἔχει ν' ἀπλώσει, μόνο βρίσκει κάπου ἕνα χαμηλῶμα κι' ἀπὸ κεῖ, δειλὸ, φτωχούλι, κομπιάζοντας κάθε τόσο, ξεγλυστράει ἕνα στενὸ - στενὸ φυτίλι νερὸ, πού ὄλο θαρρεῖς και τώρα θὰ ξεψυχήσει, ἔτσι κι' οἱ τούρκοι, ὁ λαὸς, βγαίνοντας ἀψυχα ἀπὸ τὸ Κάστρο, πήρανε τὸν κατήφορο, ἕνας - ἕνας, δειλὰ - δειλὰ, φτωχὰ - φτωχὰ, σταματώντας κάθε τόσο, ὅσο πού γίνηκε σὰν ἕνα φυτίλι πολὺ στενὸ, ἀνθρωποὶ στὴ σειρά, ὁ ἕνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο, πού προχωροῦνε σέρνοντας. Εἶτανε φορτωμένοι βαρειὰ, ἀντρες, γυναῖκες και παιδιά, γιατί ὄλοι πολεμάγανε νὰ περισώσουνε τὴν περιουσία τους. Κι' εἶτανε λυπημὸς νὰ τούς βλέπεις, λυπημὸς νὰ τούς ἀκοῦς, ὡς φεύγανε στὴν ἐξορία.

Οἱ δικοὶ μας, βλέποντάς τους, τούς συμπονούσανε, πὲς γιατί τὴ γνώρισαν κι' ἐκεῖνοι αὐτὴ τὴ συμφορά, πὲς γιατί μέσα τους, ἀνομολόγητα, λογιάζουνε πῶς μπορεῖ νὰ λάχει και σ' αὐτούς ξανά μιὰ τέτοια μοῖρα. Βγήκανε λοιπὸν οἱ δικοὶ μας στὰ τρίστρατα και στὰ τετράστρατα και τούς κοιτάζανε τούς δόλιους τούς τούρκους, πού βαδίζανε θλιμένοι «ἕως θανάτου» και τούς συμπονούσανε στ' ἀλήθεια, γιατί ζήσανε μαζί τους τόσα και τόσα χρόνια, ἀντάμ - παπαντάμ, κοντὰ - κοντὰ, τὸ σπίτι σου, τὸ κονάκι τους, ἡ φτώχεια σου, ἡ φτώχεια τους, κακορίζικος κι' ἐσύ, κακορίζικος κι' ἐκεῖνοι. Τούς θλίβονταν τώρα ἴσα - ἴσα πού τούς βλέπανε νὰ φεύγουνε σὰ ζωντανὰ ρημάδια, σὰν ξεριζωμένα δέντρα. Τούς συμπονούσανε και, καθὼς προσπερνούσανε σκυφτοὶ μὲ τόσο λιγοστὰ ἀναφυλλητὰ, τούς ρίχνανε κανέναν καλὸ λόγο γιὰ παρηγοριά, γιατί εἶναι πονόψυχοι οἱ δικοὶ μας.

Μὰ λίγο παραέξω, ἐκεῖ πού ἡ στράτα μπαίνει και τριγυρνάει μέσα στὰ ληοπερίβουλα, στέκαν οἱ στρατιῶτες τοῦ Καΐνιξ-μαρκ, τοῦ Ἁγίου Μάρκου οἱ μισθωτοί, βενετσάνοι, λουβαρδοί, ἀννοβερριανοί, λουξεβέργιοι, σουηδέζοι και μαλτέζοι, ὄλοι αὐτοὶ στέκανε στ' ἀκρόχειλο τῆς στράτας και τούς κοιτούσανε κι' αὐτοὶ τούς δόλιους τούς τούρκους πού σέρνονταν βαρυφορτωμένοι. Τούς κοιτάζανε και τούς βρίζανε, και τούς γελοῦσαν μεσ' στὰ μούτρα. Κι' ἀκόμα τούς ἀγοράζανε γιὰ ἕνα κομμάτι ψωμί μπόλιες χρυσοκέντητες, μεταξωτὰ καβάδια (φουστάνια), γούνες και τζοβαίρικὰ και τὰ πιὸ βαρειὰ χαλκῶματα, ἔτσι σὰν νὰ τούς τὰ κλέβανε.

Και λίγο παραέξω ἀκόμα, μεσοδρομὶς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, στὸ Πόρτο - Λεόνε, στέκαν και παραμονεύανε οἱ πιὸ κακοὶ στρατιῶτες, κάτι πού πουληθῆκανε στὴ Βενετιά γιὰ νὰ βγαίνουν στὸ πλιάτσικο στοὺς ξένους τόπους. Στέκανε τὸ λοιπὸν ἐκεῖ ἐτούτοι οἱ βρώμικοι ἀνθρωποὶ και καθὼς περνούσανε οἱ τούρκοι τούς ληστεύανε, τούς ἀρπάζανε τὸ βιὸς τους, κι' ὕστερα τούς δέρνανε, τούς παίρνανε και τίς γυναῖκες τους, τίς χανούμισες, και κρύβονταν πίσω ἀπ' τὰ δέντρα. Κι' ἀνάκατα ἀκουγες στριγγλιάσματα, και βογγητὰ και γέλοια και κατάρες.

Ὡστόσο, τὸ μαθαίνει ὁ κόντε Καΐνιξ-μαρκ και στέλνει εὐτὺς ἀμέσως ἀρματωμένους, νὰ προστατέψουνε τὸ τουρκομάνι. Ἐλεεινὸ και τρισάθλιο, πιὸ βαρὺ ὅσο λαφρώνει τὸ φόρτωμά του, πιὸ τοῦ λυπημοῦ ὅσο ζυγώνει στοῦ ξενιτεμοῦ τὸ λιμάνι, τὸ τουρκομάνι ἀράζει μπρὸς στὰ ἔξη καράβια πού προσμένουν ναυλωμένα, γιὰ νὰ τούς φευγατίσουνε στὰ ξένα. Δυὸ ταρτάνες φραντζέζικες φουνταρισμένες γιὰ φόρτωμα στὸν Πόρτο, τρία «πετάρκια» ἀπ' τὴ Ραγούζα κι' ἕνα «πινέο» ἐγγλέζικο, πού κάνανε νερὸ στὸ Πόρτο-Ράφτι, φτάσανε χτὲς βράδι ἀργὰ γιὰ νὰ τούς παραλάβουν. Τούς φόρτωσαν σὰ ζάβαλα, κι' ἀργὰ τὸ βράδι πάλι κάνανε πανιά, κι' εἶτανε, λέει, ὡσὰν νὰ τούς ἐκατάπιε ἡ νύχτα.

Κεῖνη τὴν ὥρα μπήκανε στὸ Κάστρο οἱ βενετσάνοι. Μὰ, τάχα, πῶς νὰ πεῖς τώρα, πῶς τὸ βρήκαν ἀδειο; Μισὴ χιλιάδα σκέλεθρα εἶταν στρωμένα χάμω, ἀνάμεσα στὰ γκρεμισμένα χτίσματα τῶν τουρκῶν και στὰ σπασμένα μάρμαρα.

Κεῖνη τὴν ἴδια ὥρα — κι' ἄς εἶταν πιά ὁ ἥλιος στὸ γέρμα του — σηκώσανε οἱ βενετοί, σαλπίζοντας χαρμόсуна, σηκώσαν ἀπάνω στὰ Προπύλαια τὸ μεγάλο φλάμπουρο τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Κι' οἱ ἀθηναῖοι, ἀλλόφρονες ἀπ' τὴ χαρὰ, ξεχύθηκαν στίς ροῦγες, ξεφωνίζοντας πῶς «πήρανε τὴ λευτεριά τους!»

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΕΤΣΑΛΗΣ